

ब्राह्मीवर्णमालायाः पाठोद्धारस्य इतिहासः विव्रियताम् ।

प्रथमतः ख्रिस्तिंये १७७८ अन्दे फिरोज-शाह-तुघलक-महोदयेः ब्राह्मीलिपीनां पाठोद्धाराय प्रयासो विहितः । तेन टोप्रा मिराट चेति क्षेत्रयोः अशोकराजस्य सुस्तद्वयं दिल्लीनगरमानीतम् । पण्डिताः तयोः पाठोद्धाराय नियोजितास्तुन । परन्तु तेषां प्रयासा न सफलीभूताः । मुघलसम्राजा आकबरेण च पुनरेव सुस्तद्वयस्य पाठनिरूपणं कर्तुमिष्टम्, तस्य प्रयासोऽपि तु व्यर्थो जातः ।

कलिकाननगर्याम् ईशवीये १७८४ अन्दे 'एशियाटिक-सोसाइटी' इति विद्याचर्याकेन्द्रे स्थापिते सति सुष्ठु-वैज्ञानिकमार्गानुसारम् अभिलेखादीनां पाठनिरूपणादिकार्यपरिचालने समुचितः केन्द्रीयोद्योगः सूचितः । ततः अभिलेखपाठे सार्थकप्रयासश्च दृष्टः ईशवीये १७८५ अन्दे चार्लस-उईलकिन्स महोदयकृते बादालसुस्तलिपेः पाठनिरूपणे । पण्डितराधाकान्तशर्मणा च चाहमानराजस्य वीसलदेवस्य दिल्ली-टोप्रासुस्तलिपेः पाठोद्धारः कृतः । इत्यवसरे जे. एईच् हेरिन्टन्-महाभागैः नागार्जुनी इति स्थानात् बिहारप्रदेशस्य बराबर-पर्वतगुहायाश्च मौखिरिराजस्य अनन्तवर्मणोऽभिलेखत्रयमाविष्कृतम् । तेषामभिलेखानां पाठनिर्णयाय तु सः न समर्थोऽभवत् । अथ चार्लस्- उईलकिन्समहाभागैः ख्रिस्तिंये १७८९ अन्दे तेषां पाठः निरूपितः । उईलकिन्स-महाभागैश्च गुपुतराजानाम् अभिलेखेषु लक्षानां केषांचित् वर्णानाम् पाठोऽपि निर्णीतः । ईशवीये १८७४ अन्दे क्याप्टेन-ट्रियारमहाभागः समुद्रगुप्तस्य एलाहावादसुस्तलिपेरांशिकं पाठं निरूपयति स्म ।

इत्यवसरे डः मिल्महोदयैः स्कन्दगुप्तस्य भितरिसुस्तलिपेः पाठः कार्तस्येनैव निरूपितः । जेमस्-प्रिन्सेप्महोदयैः गुप्तवर्णमालायाः सम्पूर्णा काचिं सारणी निर्मिता । सा च गुप्तयुगीयाभिलेखाश्रिता । कस्यांश्चिं द्वैभाषिकमुद्रायामुत्कीर्णम् इन्दोग्रीकराजस्य 'आगाथोक्लेस्' इत्यस्य नाम क्रिश्चियान् लासेन् महोदयैः पठितम् ईशवीये १८७५-१८७७ वा अन्दे । एतत्सहायेन च कतिपयेषु अभिलेखेषु एतत्कालपर्यन्तम् अनिर्णीतानां कतिपयानां वर्णानां पाठोऽपि निरूपितः । सौराष्ट्राक्षले प्रागुसु पश्चिमक्षत्रपाणां कतिपयासु मुद्रासु अक्षितान्कराणि ब्राह्मीलिपेः पाठनिरूपणाय प्रिन्सेप्महाभागस्य सहायभूतानि । प्रिन्सेप्महाभागैश्च ततः साँचीनगरे स्फुद्रेषु स्तूपेषु लिखितेषु 'दानम्' इति पदस्य पाठोद्धारः कृतः । एवं च 'द', 'न', 'अनुस्वार'श्च इति वर्णत्रयं चिह्नितम् । दिल्लीटोप्रासुस्तलिप्यांश्च आद्ये

शब्दे 'द', 'न' चेति वर्णद्वयं दृष्टम्। 'दानम्' इति पदात् प्राक् दानकर्तुः
षष्ठ्यन्तपदात्प्रकस्य नाम्नः अन्तिमवर्णत्वेन 'स' इति वर्णो निरूपितः। 'स' इति
प्राकृतभाषायां षष्ठ्येकवचनस्य विभक्तिचिह्नमिति। ईशवीये १८७९ अक्षरे
प्रिसेपमहाभागा ब्राह्मीलिपेः एतदाविष्कारवृत्तान्तं कानिंहाममहाभागेभ्यः
ज्जापितवन्तः।

क्रमेण च सम्राजः अशोकस्य बहूनामेव अभिलेखानां पाठः प्रिसेपमहोदयैः
निर्णीतः ब्राह्मीवर्णमालायाः सारणी च निर्मिता।

सामान्यतः अयमेव ब्राह्मीलिपेः पाठोद्धारवृत्तान्तः।